ӘДӘБИЈЈАТ ВӘ ИНҸӘСӘНӘТ

20 MART 1981

Поезијанын гүдрәти

БАҺАРЫН Күр—Араз гырағындан, Хәзәр саһилләриндән башлајараг Шаһдағын, Саваланын зирвәләринә доғру аддымладығы бу көзәл күнләрдә баһар илһамлы бир шаиримизин — Сүлејман Рүстәмин јетмиш беш јашы тамам олур.

Азәрбајчан совет ше'ринин пионери еләә өз «пионер чошғунлуғу» илә кәлиб агсаггал јашына јетмишдир.

Јарым әсрдән артыгдыр ки, һәјатымызда баш верән ән башлыча һадисәләр, халгын инкишаф јолундакы ән мүһүм мәрһәләләр Сүлејман Рүстәмин јарадычылығында, бу вә ја башга шәкилдә, әксини тапыр. Вәтәндаш мүһарибәсиндән башламыш бу күнләримизәдәк, өтүб кечән илләрин елә бир сәһифәси јохдур ки, онун ше'ринин мөвзу һүдудларындан кәнарда галсын.

С. Рүстәм әдәбијјата атасынын дәмирчиханасындан кәлмишдир: «ше'рә кәлдим дәмирчи оглу кими». «Дәмирчи оглу» өмрү боју онун «рәсмиләшмәмиш» тәхәллүсү олмуш вә өз һәјат јолунда, аддында, Вәтән севкисиндә — шаирин ардычыллығыны, инам, әгидә дөнмәзлијини әкс етдирән бир образ сәвијјәсинә јүксәлмишдир. О, өз мисраларыны һәмишә үрәк зинданында исти-исти дөјмәјә чалышмышдыр. Бәлкә елә бу истилик, бу һәрарәт дә охучу илә ону тез, лап илк јазыларындан доғмалашдырмышдыр.

Сүлејман Рүстәм јарадычылығдакы илк аддымларындан јени ше'рин бешији башында дајанмыш, онун јарадычыларындан вә тәшкилатчыларындан бири олмушдур. Өмрүн белә чаван чағында өз јашыдларынын вә һәтта өзүндән әввәлки әдәби нәсилләрин «һесаблашдыглары», е'тираф етдикләри бир нүфуз газанмаг һәр сәнәткара гисмәт олан хошбәхтлик дејил.

Инди Сүлејман Рүстәмин синәсиндә Гызыл Улдуз парылдајыр. Бизим хәјалымызда бу Гызыл Улдузун чох узун бир јолу вар... Санки атасынын күрзүндән гопан гығылчымды, јорулмаз илһамла тәрәннүм етдији ингилаб сәһәринин бир парча шәфәгиди, тәбризли гызын һәсрәтилә Араз гырағыны кәзмәкдән дојмајан лирик гәһрәманын көз јашыды. Вәтән торпағынын азадлығы јолунда чанларыны әсиркәмәмиш һәзиләрин, Гафурларын гызыл ганыды—һамысы бирликдә шаирин үрәк күрәсиндә говушуб, јоғрулуб вә... көксүндәки бу улдуза чеврилиб...

Сүлејман Рүстәмин јарадычылығындан сөһбәт кедәндә әдәби тәнгиди, поезијаны һәмишә дүшүндүрмүш бир мәсәлә — шаирин мөвгеји, ше'рин ичтимаи пафосу проблеми тәзәдән гаршыја чыхыр.

Ше'ри һәјатын вачиб мәсәләләриндән, ишләк јолларындан, магистраллардан гопарыб, хырда, чылыз дујғулара әсир едәнләр, шәхси, интим һиссләрин сызылтыларыны шаирин мүтләг вә дәјишилмәз мөвзусу сајанлар бүтүн әсрләрдә олуб. Лакин әсл халг әдәбијјаты бу ифрат мејлләрлә мүбаризә чағында өз јолуну һәмишә дүз мүәјјәнләшдириб: чанлы инсан севкиси, бөјүк идеаллар, јурд, чәмијјәт гаршысында борч, көзәллијә чағырыш! Азәрбајчан ше'ринин бүтүн тарихи, әслиндә, ичтимаи әдаләтин, һәгигәт вә көзәллијин гәләбәси уғрунда мүбаризә јолудур. Вәтән, халгын сәадәти, әдаләт вә азадлыг уғрунда мүбаризә, онун тәрәннүмү!

Әкәр үрәјимдән сәлмәсәјди јол—
Әсримин севинчи, әсримин дәрди,
Ешидә билмәздим елләрдән «сағ ол»,
Илләрим мә'насыз өтүб кедәрди.

Әсрин севинчини, әсрин дәрдини гоша дујмаг халг шаиринин јарадычылығына хас башлыча чәһәтдир. Ингилаби поезијанын көзәл нүмунәләриндә, јени һәјатын тәрәннүмүндә. Јүксәк партијалы пафосу илә сечилән ше'рләриндә о, нә гәдәр күчлү, инамлы, никбиндирсә, «Тәбризли гызын» һәсрәтиндән данышанда, Араз гырағыны кәзиб долашанда бир о гәдәр кәврәкдир, гәмлидир...

Ганадлы сијаси лирика вә халгын бүтөвлүк һәсрәтиндән доған кәврәк дујғулар — С. Рүстәм ше'ринин ики гүдрәтли ганадыдыр. Шаирин јарадычылығындакы һәјат күчүнүн, муасирлијин башлыча сәбәбләриндән бири дә елә будадыр ки, о, бир сәнәткар кими өз вәзифәсини биртәрәфли баша дүшмүр. Совет Азәрбајчанынын «аг күнләр тәрәннүмчүсү» олмагла, бу саһилдәки раһат күнләр, чатдығы јүксәк зирвәләр она гардаш дәрдини унутдура билмир:

Вәтәндә, гүрбәтдә, һәр јердә олсам
Үрәјимсә Араз гырағындадыр.

Ше'р әсл поетик илһамдан јоғрулубса, мөвзусунун актуаллығындан вә ја «көһнәлијиндән» асылы олмајараг, поетик күчүнү итирмир. Сәмәд Вурғунун да, Сүлејман Рүстәмин дә 20—30-чу илләрдә јазылмыш бир сыра ше'рләри бу күн тәкчә мөвзусуна көрә јох, һәм дә поетик күчүнә көрә јашаја билир.

Дејәк ки, «Чапајев», «Ана вә почталјон» ше'рләриндәки мөвзулар бу күн үчүн узаг хатирәјә дөнсә дә, ше'рләр өз тәравәтини итирмир, чүнки бу ше'рләрдә Азәрбајчан дилинин көзәллији, поетик бојалар бәрг вурур... Ичтимаи-сијаси лириканын белә нүмунәләри, әлбәттә, олмаздыр. Буну поезијанын кечмиш ән'әнәләри дә тәсдиг едир. Проблематикасы һәјат факты кими ортадан чыхан ше'р јалныз о вахт јашаја билир ки, орада поезија оду сөнмүр, дилин тәкрарсыз бир ифадә мәнзәрәси әксини тапыб.

Сүлејман Рүстәм һәм дә көзәл лирика устасыдыр. Онун севки поезијасы, гошмалары, бир сыра гәзәлләри муасир ше'римизин марағлы нүмунәләриндәндир. Онун гәзәлләри ики мүһүм хүсусијјәти илә сечилир. Әввәла, шаир бир даһа тәсдиг етмишдир ки, бу гәдим формада әрәб-фарс тәркибләриндән истифадә едилмәдән, ән'әнәви өлчү тәләбләрини позмадан, муасир, саф поетик дилдә — тәмиз Азәрбајчан дилиндә јазмаг олар. Икинчиси, С. Рүстәм ичтимаи мөвзулары, вәтәндашлыг мотивләрини, Чәнуб мөвзусуну гәзәлә кәтирмәкдән чәкинмәмишдир.

Мән десәм һаггыны ал,
сән демә—«аллаһ гојса».
Вәтәнин дәрдинә гал,
сән демә—«аллаһ гојса».
Кечмиш аг күнләрини,
гүдрәтини, шөһрәтини
Мән десәм бир јада сал,
сән демә—«аллаһ гојса».

Шаирин сијаси лирикасындакы парлаг ингилаби новаторлуг бу типли лирик ше'рләриндә һәм дә поетик новаторлуг шәклиндә мүшаһидә олунур. Шаир Чәнуб ше'рләри илә Азәрбајчан совет әдәбијјатынын көркәмли нүмајәндәләриндән бири кими шөһрәт газанмышдыр.

Чәнуб ше'рләри тәкчә Сүлејман Рүстәм јарадычылығында јох, үмумән поезијамызда чох мүһүм һадисәдир. Халгын талеји илә бағлылыг бахымындан, әдәбијјатымызын парлаг сәһифәләриндән бирини тәшкил едир. Бу мөвзу тәхминән бүтүн јарадычылығы боју шаири дәриндән нараһат етмиш, күчлү вәтәндашлыг пафосу илә јоғрулмуш онларча һәрарәтли, јанғылы әсәрин јаранмасына сәбәб олмушдур.

Бу ше'рләрин чохунда шаирин үз тутдуғу «Тәбризли көзәл», «Тәбризли гыз» муасир ше'римиздә, өз талејиндә бөјүк үмумхалг дәрдини јашадан, үмумиләшмиш бир образа чеврилмишдир.

Шаир сөһбәтләриндән бириндә бу образын прототипиндән данышаркән мүһарибә вахты Әрдәбилдә раст кәлдији сон дәрәчә көзәл, лакин касыб бир гызы хатырламышдыр. Һәмин гыз сонралар С. Рүстәм ше'риндә әбәди үнван газанмыш, ән әлван поетик кејимләрлә «бәзәдилмиш»дир. Лирик гәһрәманын севкиси — бөјүк Вәтән севкисинин ифадәсинә хидмәт етмишдир.

Мән сәнин дилинә дөјмүрәм, чәллад,
Кәл, сән дә бу ана дилимә дөјмә:
Сәнин дә бағын вар, күлүн вар, чәкин,
Бағымда-әкдијим күлүмә дөјмә!

Сүлејман Рүстәмин бу мөвзудакы ше'рләри, хүсусән сон илләрдә бөјүк сөз устасы, мудрик шаиримиз Шәһријарла јазышмалары, Сәһәндә мүрачиәтлә јаздығы ше'р индики тарихи мәрһәләдә Араз үзәриндән салынан күчлү мә'нәви көрпүләрдәндир.

Нолајды бир кедәјдим мән Тәбризә,
Отурајдым достларымла үз-үзә.
Кечәләри чевирәјдим күндүзә,
Һеј өпәјдим көзләриндән Сәһәндин,
Зөвг алајдым сөзләриндән Сәһәндин.

Јахуд:

Кәл Бакыја, бағым-бағчам күләндә,
Бирчә овуч торпаг кәтир кәләндә,
Достлар гатсын торпағыма өләндә
Бәлкә ондә кәмә чатым, Шәһријар,
Сон мәнзилдә раһат јатым, Шәһријар!

Халгын үрәјинә, дәрдләринә јахынлыг бахымындан Сүлејман Рүстәм поезијасынын ше'р тарихимиздә бәнзәрсиз јери вар.

Гәдим тарихи олан бир поезијада өз јолу, үслубу илә сечилән бир шаир олмаг асан дејил. Сүлејман Рүстәм бир көкү илә классик јазылы ше'римизә, әрузун гајнагларына, бир көкү илә дә халг јарадычылығына, ашыг ше'ринә, гошмаја бағланмагла, поезијамызы бир сыра јени поетик формаларла зәнкинләшдирмиш, ифадә хүсусијјәтләринә көрә өзүнәмәхсус бир ше'р үслубу јаратмышдыр.

Өмрүн бу мәрһәләсиндә халг шаиримиз јенә дә әввәлки кәнчлик илһамы, чошғунлуғу илә јазыб-јарадыр. Биз онун мәчлисләрә јоргун, фикирли кетдијини чох көрмүшүк. Лакин күрсүјә галхантәк, ше'ринин илк мисралары сәсләнәнтәк санки елә динләјичиләрин көзүнүн гаршысындача јоргунлугдан, өмрүн једдинчи онилллијиндән мә'нән чыхыр, өз дедији кими, једдинин јанындакы сыфыр силинир вә шаир күкрәк үрәкли бир кәнчә чеврилир. Бу, поезијанын гүдрәтидир.

Сүлејман Рүстәм јарадычылығы бир даһа сүбут едир ки, Азәрбајчан совет ше'ри бу күн ана дилинин сонсуз имканларыны көстәрән бөјүк ичтимаи һадисәдир, халгын өзүнүтәсдиг васитәләриндән биридир.

Сабир РҮСТӘМХАНЛЫ